

Alle steders køn?

Christine Jørgensen og den transatlantiske
tranhistorie

Af Dag Heede

'(...) Jørgensen could have been the exception that proved the rule, but instead she became the exception that undermined the rule' (Meyerowitz, 2002: 286).

Intro

Måske har der eksisteret køn alle steder til alle tider. Men antropologien, kønsforskningen og seksualitetshistorien har i de sidste par årtier påvist den enorme variation i køn og seksualiteter såvel globalt som kronologisk. Mænd og kvinder, homo- og heteroseksualitet er ikke konstanser, der blot har vist sig i forskellige udformninger forskellige steder og til forskellige tider. Kønnings- og seksualiseringsprocessernes spændvidde stiller grundlæggende spørgsmålstejn ved vores provinsielle, anakronistiske og snæversynede dyrkelse af falske essenser og fup-biologismer. Mænd er ikke fra Mars, og kvinder ikke fra Venus. Alene på vores egen lille klode er kønsbegrebet ekstremt afhængigt af tid og sted. Dette essay vil imidlertid ikke fokusere på kønnet eller rettere kønningens historicitet, men derimod dens kulturelle og geografiske situerethed. Pladsen og min viden forhindrer en egentlig undersøgelse af, hvordan man laver kvinder og mænd (eller noget helt tredje eller fjerde) jorden rundt. I stedet for en Kønnet Rundt på Firs Dage vil jeg mere ydmygt undersøge, hvordan man i forrige århundrede skabte transkvinder på begge sider af Nordatlanten.¹

En aperitif

Lad os starte med to eksempler på, hvordan biomænd laves på næsten diametralt forskellige måder to forskellige steder. I Danmark i 50erne og 60erne herskede der en udbredt forestilling om, at drenge risikerede ikke at blive ordentlige mænd, hvis de i puberteten blev udsat for homoseksuelle erfaringer – især af partnere ældre end dem selv. I forførelsesteoriens homofobe velmagtsdage herskede der udbredt frygt for, at ynglinge blev ødelagt for livet, blev homoseksuelle, hvad der næsten – eller i hvert fald ofte - var ensbetydende med kvindagtige og umandige, og tillige kriminelle. Palle Kjærulff-Schmidts skræmmekampagnefilm *Bundfald* fra 1957 taler sit tydelige sprog. Alene titlen viser retningen (jævnfør også Mikkelsen, 1984).

I Sambia-stammen (navnet er et dæknavn) i det indre Ny Guineas højslette er det næsten omvendt. Her hersker en lige så overtroagtig kulturel tvangsforestilling om, at drenge ikke af sig selv kan producere sæd og derved blive mænd og reproducere. Derfor indgår årelang fellatio (pikslikning) i samtlige drenges opvækst. Den faste dosis sæd fra ældre drenge lagres så i drengene, indtil de er så fyldte, at de løber over og selv afgiver sæd. Efter et par år som sæddonorer til yngre drenge, indgår de ægteskab med kvinder, som de så gradvist og meget forsigtigt, resten af livet, inseminerer med den sparsomme resurse.² Så hvor den grimme lovs³ fortalere i Danmark så drenges pikslikning som en trussel mod at blive mand,

betragtes det på den anden side af jordkloden som en nødvendig forudsætning. Værsgo at skylle!

'My Johnny Lies over the Ocean'

Men her handler det ikke om mænd, men om transkvinder. Tid og sted har spillet en afgørende rolle for det tyvende århundredes mandekroppes måder at gøre kvinde på. I Vesten har Atlanterhavet udgjort en væsentlig grænse.⁴ I midten af forrige århundrede blev transhistorien transporteret fra Europa til USA i skikkelse af en transkvindes flyvetur fra København til New York.

Dansk-amerikaneren Christine Jorgensen (1926-1989) er i dag en næsten glemt person, men i sin tid var hun en af USA's – og dermed verdens – mest omtalte personligheder. Hendes berømmelse byggede på hendes kønsskifteoperation, som fandt sted i København i årene 1951-52. Ved hjemkomsten til New York 12. februar 1953 blev hun mødt af over 300 journalister, og i de næste par årtier levede hun i offentlighedens søgelys som entertainer, musiker, skuespiller og senere også foredragsholder og forfatter. Egentlig havde Jorgensen ingen kunstneriske talenter, og hendes sang og dans var ifølge hendes egen biografi middelmådige (Jorgensen, 1967: 229). Kun en rolle mestrede hun til perfektion, rollen som Amerikas første transkvinde.⁵

Jorgensens historie blev udbasuneret i samtlige medietyper, og selv seriøse komikere som Victor Borge brugte hende som vittighed. Adspurgt om en rejse til Danmark svarede han: 'No ...I might come back as Hildegarde!' (Meyerowitz, 2002: 77). Også andre vittigheder kobledede den transatlantiske rejse til kønsskiftet, ikke mindst kastrationsaspektet. En vittig journalist foreslog sangnummeret i Jorgensens natklubsrepertoire: 'My Johnny lies over the ocean' (Meyerowitz, 2002: 77), og anden joke lød: 'He went abroad and came back a broad' (Meyerowitz, 2002: 77). Den fysiske transatlantiske rejse synes koblet til kønsrejsen, og det fjerne Europa blev i halvtredserne det rum, hvor utrolige forvandlinger kunne finde sted.

Tid til forvandling

I sine optrædener, som også inkluderede teater, film og grammofonindspilninger ud over interview i radio og senere fjernsyn, spillede Jorgensen klart på koblingerne mellem teknologiske stormskridt og det mirakuløse i kønsskiftekirurgien. Som Joanne Meyerowitz opsummerer det: 'In sum, Jorgensen's story linked sensation, celebrity, and glamour with unresolved tensions concerning individualism, science, gender, and sexuality' (Meyerowitz, 2002: 69). Jorgensens show bearbejder teknologiens udfordring af vores fantasi, og forandringens fryd og farer i sange som 'It's a Change', som blander fremtidsoptimisme med koldkrigsangst:

'Every hour – every day – we encounter something new
Electric this – atomic that – a modern point of view
Now anything can happen – and we shouldn't think it strange
If oysters smoke cigars – or lobsters drive imported cars
For we live in at time of change'

Sangen forvandlingstema legemliggøres eksplicit til allersidst af Jorgensen selv: 'If anyone should know me, it's me' (Meyerowitz, 2002: 78).

Christine Jorgensens landing i New York i 1953 repræsenterer et geografisk vendepunkt i det tyvende århundredes transhistorie. Hendes rejse i et SAS-fly fra København legemliggjorde både mirakuløse medicinske fremskridt og højtflyvende transportteknologi. Men først og fremmest bragte Jorgensens transatlantiske rejse transseksualiteten fra Europa til Amerika.

Transseksualitet og transport

Firkantet udtrykt var kønsskifteoperationer – eller som det hedder på politisk korrekt, kønskorrigerende operationer – et rent europæisk fænomen i første halvdel af forrige århundrede, mens det fra 1960'erne langsomt blev også et amerikansk. Men kønsskifter – selv de kirurgiske – har ikke været indskrænket til den vestlige verden. De er mere eller mindre skjult blevet udført i diverse nordafrikanske og asiatiske lande så som Marokko, Indien og Thailand, og disse landes grå medicinske markeder har i årtier fungeret som udveje for både amerikanske og vesteuropæiske transpersoner.⁶

Således fik den kendte rejsejournalist Jan Morris sin kønsskifteoperation i Casablanca efter at have fået fem børn, rejst jorden rundt adskillige gange og blandt andet besteget Mount Everest, samt forfattet en håndfuld bøger (Morris, 1975). Dette eksempel bare for at antyde, hvordan rejsen har været ganske central i kønsskifteoperationernes historie. Det er de færreste, der har kunnet konsultere den lokale klinik rundt om hjørnet. For mange har kønsskiftet forudsat en lang række andre grænseoverskridelser (nationale, sproglige, kulturelle). I en meget stor del af den vestlige verdens transbiografier spiller rejsen en helt afgørende rolle (Hausman, 1995).

Med Christine Jorgensens landing i New York, som måske i medieomtale kan sammenlignes med Neil Armstrongs månelanding i 1969, 16 år senere, skiftede Amerika køn. Eller i hvert fald en grundlæggende opfattelse af begrebet.⁷ Den første mand på månen og den første transkvindes skridt på amerikansk jord er måske – alle forskelle ufortalt – synkrone bestræbelser i menneskehedens landvindinger på teknologiens område. Jorden er ikke flad, og kønnet er ikke uforanderligt. Begge historiske begivenheder udvidede horisonten.

Den europæiske forbindelse: Berlin

I første halvdel af forrige århundrede var kønsskifteoperationer et rent europæisk fænomen. Og geografien kan indsnævres yderligere til Tyskland og Berlin. Ligesom Berlin for hundrede år siden var verdens homoseksuelle hovedstad, var byen også sexologiens centrum. Især lægen Magnus Hirschfelds (1868-1935) Institut für Sexualwissenschaft, der blev grundlagt i 1919, var stedet for at undersøge, diagnosticere, klassificere og i visse tilfælde behandle de nyopdagede eller nyopfundne perversioner.⁸

Hirschfeld var også involveret i tidlige forsøg på kirurgisk kønsskifte, og hans tjenestepige Dora, kaldet Dorschen, var en tidligere bondedreng, der var blevet opereret af lægen. Da den danske maler Einar Wegener skiftede køn i 1930, gennem operationer i Berlin og Dresden, var Hirschfeld, som feltets ekspert, naturligvis involveret. Wegener skiftede navn til Lili Elbe og udgav året efter sine bekendelser, *Fra Mand til Kvinde*, sandsynligvis verdenshistoriens første transmemoirer. Elbe brød sig absolut ikke om den åbent homoseksuelle Hirschfeld (i memoirerne kaldet Dr. Hardenfeld) eller hans klinik, som hun radikalt tager afstand fra. Mens hun endnu er Einar, beskriver hun sit ubehag:

'Hvad har jeg her at gøre? Han følte et moralsk Ubehag ved dette store Rum, som mere gjorde Indtryk af at være en Klub for seksuelt Abnorme: Kvinder, der så ud som forklædte Mænd, og Mænd, om hvem man havde ondt ved at tro, at de virkelig var Mænd ..... Den Maade, hvorpaa disse Mennesker underholdt sig med hinanden, deres Bevægelser, deres Stemmer, deres Paaklædning, alt bød ham inderligt imod .....' (Elbe, 1931: 36).

Også Elbes tekst er et vidnesbyrd om koblinger mellem transkøn og transport. Einar Wegener og hans hustru, Gerda, var begge danske malere bosat i Paris, men Lili fødes i Dresden og fremstår delvis som tysker. Hendes nye pas er dog dansk, men i hendes korte liv – hun dør et år efter operationerne – krydser hun stadig sprog og landegrænser og agerer pariserinde i såvel Tyskland som København.

Med fascismens fremmarch og destruktionsen af Hirschfelds institut i 1933 (Hitler kaldte den socialistiske læge for Tysklands farligste jøde) sattes en midlertidig stopper for den tyske sexologi, og mange fremragende læger flygtede til USA. En af transhistoriens vigtige pionerer, Harry Benjamin (1885-1986), var dog flyttet allerede i 1914, og hans transatlantiske rejse blev, parallelt med Jorgensens, et vigtigt skridt i transeksporten fra Europa til USA. Benjamin blev Christine Jorgensens læge i USA, og de to forblev venner og trans-oplysere til Jorgensens død. Da Jorgensen i 1967 udgav sine memoirer, var det Benjamin, der forfattede forordet.

Benjamin tilhørte den tyske tradition og var en fremmed fugl i den amerikanske medicin, men han endte som fremtrædende, skønt kontroversiel, trans-ekspert. Han havde tidligere samarbejdet med Hirschfeld, og han var vært for dennes USA-rejse i 1922. I modsætning til hovedparten af amerikanske læger var Benjamin villig til at udføre kønsskifteoperationer, og mange transseksuelle så ham som deres redningsmand. I 1966 udgav Benjamin afhandlingen *The Transsexual Phenomenon*, som blev et pionerværk i den amerikanske transmedicinske forskning.

København som transmetropol

Christine Jorgensens valg af København som (gen?)fødselsby syntes næsten skæbnebestemt. Som efternavnet antyder, stammede George Jorgensen (den præopererede Christines dåbsnavn) fra en dansk-amerikansk familie, og både faderen og moderen var andengenerations-amerikanere, hvis forældre var indvandret fra Danmark. Så Christines rejse er også en besynderlig hjemkomst.

Christines naturligt blonde hår, lyse teint og skandinaviske herkomst var en vigtig del af hendes identitet (Jorgensen, 1967), og ikke mindst hendes officielle persona og dennes appel til traditionelle amerikanske middelklasseværdier. Jorgensen kombinerede diskret sex appeal - som *blond bombshell* - med kølig elegance, respektabilitet og en nordisk reserverethed, der både sikrede hende bred medieappel og kommerciel succes. Hendes historie blev en stærk inspiration for amerikanske transpersoner, men hendes indflydelse gik langt bredere. Først og fremmest henvendte hun sig til gennemsnitsamerikanske ikke-transpersoner, som hun underholdte og underviste i en sær blanding af infotainment, en helt enestående og original blanding af sexoplysning og show.⁹

Jorgensens formidlerrolle

Hvor Lili Elbe frygtede medieinteresse og for alt i verden ønskede at undgå at blive opfattet som 'et Fænomen' (Elbe, 1931:100, 128, 149), indtog Jorgensen, fra hun som kvinde for første gang satte fod på amerikansk jord, rampelyset. Hvor George i memoirerne fremstår som ulykkelig og sygeligt genert, er Christine en dygtig og snart også professionel aktør i den benhårde amerikanske medieverden. Det er uklart, om selve kønsskiftet blev lækket af Jorgensen selv (Meyerowitz, 2002: 62), men fra det øjeblik hun mødte journalisterne i New Yorks lufthavn, tog hun aktivt del i sin egen berømmelse, en berømmelse, som hun gjorde til sin levevej. De næste tre årtier turnerede hun i natklubber og på teatre i USA og resten af verden.

Jorgensens første handling var at sælge eneretten til sin historie til *America Weekly*, som over fem numre gav hende mulighed for selv at fortælle om sit kønsskifte, rigt garneret med fotomateriale - før-og-efter-billeder med mere. Salget gjorde hende i stand til at købe et hus, hvor hun flyttede ind sammen med sine forældre. Hendes konventionelt kønne udseende og gode tøjsmag har været nøglefaktorer til hendes succes, for hun levede i høj grad op til 50'ernes æstetiske kvindeidealer. Desuden var hun leveringsdygtig i kvikke og citerbare replikker, der straks blev videreformidlet af pressen. Da hun udgav sine memoirer i 1967, blev bogen købt af næsten en halv million amerikanere.

Før Jorgensen d. 1. 12. 1952 landede på forsiden af *The New York Daily* under overskriften 'Ex-GI becomes Blond Beauty', havde George levet et stille og tiltrukket liv i Bronx. Overskriftens sensationalistiske påkaldelse af Jorgensens militære baggrund bundede i et udramatisk arkiveringsjob, han efter sin militærtjeneste havde udført. I modsætning til for eksempel Jan Morris' liv som mand med en række traditionelle maskuline bedrifter, beskriver Jorgensen i sine memoirer sin ungdom som en tøsedreng. Ligesom i Elbes memoirer afvises homoseksualiteten som fortolkningsramme ganske eksplicit, men bortset fra et halvhjertet forsøg på ægteskab (parterne skiftede mening før de bureaukratiske problemer, der hidrørte fra Jorgensens dåbsattest som mand, faldt på plads), er Jorgensen næsten tavs om sit seksuelle liv.¹⁰ Transhistorikeren Susan Stryker, som har skrevet forord til nyudgivelsen af memoirerne, påpeger modsætningen mellem Jorgensens dristige natklubshows og biografens dydige fremstilling.

Efter ansættelsen i militæret bestred Jorgensen et job som medicinsk assistent, hvorved han sandsynligvis skaffede sig adgang til kvindeligt kønshormon, som han i en årrække indtog. Under et besøg hos danske slægtninge i foråret 1950 fik han forbindelse til Christian Hamburger, en fremtrædende endokrinolog på Rigshospitalet. Hamburger indvilligede i at tage Jorgensen i behandling uden betaling og efter næsten to års hormonbehandlinger, en operativ fjernelse af testiklerne og senere penis, skiftede Jorgensen definitivt køn.¹¹ Det nye navn, Christine, er en hyldest til Christian Hamburger. Et par år herefter fik Jorgensen indopereret en kunstig vagina af blandt andet Harry Benjamin i USA.

Frisind eller overgreb

Der er flere grunde til, at de danske læger var mere villige til at foretage operative kastrationer end de amerikanske, men baggrunden kan ikke reduceres til et spørgsmål om det berømmede danske frisind eller eventuel højere grad af oplysning. Jorgensens kønsskifte har også en mere dunkel baggrund i den danske juridiske praksis med at kastrere

seksualforbrydere i fyrrerne og halvtredserne, hvor landet lå inde med en suspekt verdensrekord.¹² Som et af få lande tilbød det danske retssystem rutinemæssigt kastration, som betingelse for løsladelse fra fængsler eller behandlingsinstitutioner. For løse eller tilbagestående piger, der for eksempel var blevet interneret som åndelige undermålere, var sterilisation ofte billetten til et liv i frihed.

Frivillig kastration var ofte den eneste mulighed for en tilbagevenden til et liv udenfor fængslet, for især homoseksuelle mænd og andre abnormt seksuelle, der var dømt for pædofile sædelighedsforbrydelser, hvilket blot kunne indebære seksuelle forhold til mænd under 21 år. Den danske kastrations- og steriliseringslovgivning fra 1935 tillod kastration som behandling for betydelig psykisk lidelse, og således var der både juridisk hjemmel for Jorgensens kønsskifte og medicinsk rutine for kastrationer. At Danmark på et historisk tidspunkt blev transseksuelt pionerland, kan således, afhængigt af vinklen, ses enten som seksualmedicinsk triumf, eller som udslag af velfærdsstatens socialdarwinistiske totalitarisme og den moderne biomagts indgriben i subjekternes kroppe.

Trans-Amerika

Sensationen omkring Christine Jorgensen medførte en eksplosion i henvendelser om kønsskifte til de danske læger fra desperate amerikanere. Men Danmark ville uden ingen omstændigheder have status som trans-mekka. Danske politikere indførte derfor allerede i 1953 en lov, der begrænsede kønsskifteoperationer til danske statsborgere. Jorgensen selv blev bombarderet med breve, blandt andet fra transpersoner, der søgte at skifte køn. I månederne efter hjemkomsten modtog hun over 20.000 henvendelser, men langt fra alle var fra transpersoner.

Dette øgede presset på amerikanske hospitaler, og Harry Benjamin og en række amerikanske læger begyndte i 60'erne, i begrænset omfang, at foretage kønskorrigerende kirurgi. Operationen var vanskelig at få tilladelse til, og ofte var de finansielle omkostninger høje, så mange vedblev at rejse til udlandet og underkaste sig mere eller mindre vellykkede operationer. Grådige læger foretog også lyssky operationer med ofte frygtelige konsekvenser. Først i slutningen af århundredet var kønsskifte blevet en udbredt praksis i USA, og i dag har landet større og mere udviklede transsubkulturer end Europa. Det er også herfra, at den nye akademiske bevægelse transteori¹³ opstod i begyndelsen af halvfemserne, men denne har nu for længst spredt sig til Europa. Atlanterhavet udgør ikke længere en grænse i det enogtyvende århundredes transhistorie.

Noter

¹ Det er naturligvis også interessant at undersøge, hvor, hvordan og hvornår man laver mænd og ikke mindst transmænd, men den historie fører for vidt i denne sammenhæng. I hovedparten af det tyvende århundrede var langt de fleste kønsskifteoperationer fra (bio)mænd til (trans)kvinder. Dette har nu ændret sig, og transmænd spiller i dag en større rolle både i kønsskiftestatistikken og i mediebilledet.

² Det klassiske studie af Sambia-stammen er Herdt, 1981.

³ Den herostratisk berømte, såkaldt grimme lov, der blev vedtaget i 1961, kriminaliserede homoseksuelle betalingsforhold, hvor den ene part var mindreårig, hvad der i denne forbindelse betød 21 år. Eftersom der fandtes en udbredt homoseksuel drengeprostitution, fik

loven store konsekvenser for homoseksuelle mænd i Danmark (von Rosen, 2007; Edelberg, 2011). Betaling blev ofte fortolket uhyre bredt, som for eksempel blot en cigaret eller en taxi (Mikkelsen, 1984). Den symbolske kobling mellem pædofili, mandlig homoseksualitet og kriminalitet prægede store dele af forrige århundrede. Loven blev ophævet i 1967. I 1976 blev den homoseksuelle lavalder ligestillet med den heteroseksuelle til 15 år. Homofobe diskurser reaktiverer fra tid til anden stadig koblinger mellem homoseksualitet og pædofili, men disse ekkoer bliver sjældnere.

⁴ Der findes også mange aspekter af en transatlantisk homohistorie. Et vigtigt kapitel er fortalt i Arne Nilssons beretning om homomiljøerne på de svenske Amerika-både fra Göteborg til New York (Nilsson, 1994).

⁵ Hvis kønning er et fortløbende, iterativt performativ, som filosofen Judith Butler foreslår det (Butler, 1990), kan Jorgensens historie næsten siges at kollapse performativitet og performans (den kortslutning Butler selv advarer imod (Butler, 2003)), idet hendes stadige fremførelse af kvinde bogstavelig talt blev en gentaget forestilling – på scenen og i medieverdenen.

⁶ Kortlægningen af Orienten og orientalismens rolle i det tyvende århundredes kønsskifter og en konkret undersøgelse af vestlige transpersoners kønsskiftemigrationer til Nordafrika og Thailand er et interessant forskningsfelt.

⁷ Bernice Hausmanns *Change Sex* demonstrerer, hvordan indførelsen af begrebet om socialt køn (*gender*) snævert hænger sammen med transhistorien.

⁸ Det klassiske værk, der leverer en teoretisk og historisk ramme for perversionernes opståen, er Michel Foucaults *Histoire de la sexualité* fra 1976.

⁹ Jævnfør også Joanne Meyerowitz fremragende fremstilling af transkønnets amerikanske historie, der har en udførlig beskrivelse af Jorgensen: 'Jorgensen had succeeded in making sex change an inspiring story of personal triumph as well as a titillating tale of sexual transgression' (Meyerowitz, 2002: 53).

¹⁰ Meyerowitz henviser til senere interview, hvor Jorgensen beretter om enkeltstående homoseksuelle erfaringer, mens hun stadig var mand (Meyerowitz, 2002: 57).

¹¹ Hamburger havde aldrig før udført kønsskifteoperationer, men havde muligvis undersøgt Lili Elbes tyve år tidligere (Meyerowitz, 2002: 58). Samtidige kilder bekræfter, at den postoperede Lili også blev undersøgt af danske læger i 1931.

¹² I alt skønnes 1012 personer at være blevet kastreret i Danmark fra 1929 til 1967. Kun Nazi-Tyskland med cirka 2800 kastrationer lå højere, men landets befolkning var også tyve gange større end Danmarks.

¹³ En glimrende antologi med såvel historiske som nutidige tekster, der illustrerer og samler feltet, er Susan Stryker og Stephen Whittles, 2006. *The Transgender Studies Reader*. New York. En pædagogisk indføring er Susan Strykers, 2008. *Transgender History*. Duke.

Referencer

Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble*. New York.

Butler, Judith. 1993. *Bodies that Matter*. New York.

- Edelberg, Peter. 2011. *Storbyen trækker. Homoseksualitet, prostitution og pornografi i Danmark 1945-1976*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Elbe, Lili. 1931. *Fra Mand til Kvinde. Lili Elbes Bekendelser*. København.
- Hausman, Bernice. 1995. *Changing Sex: Transsexualism, Technology, and the Idea of Gender*. Durham.
- Herdt, Gilbert. 1981. *Guardians of the Flutes: Idioms of Masculinity*. New York.
- Jorgensen, Christine. 1967. *Christine Jorgensen: A Personal Autobiography*. New York.
- Meyerowitz, Joanne. 2002. *How Sex Changed. A History of Transsexuality in the United States*. Cambridge & London.
- Mikkelsen, Henning. 1984. *Bundfald. Om den "homoseksuelle fare" i 50'ernes Danmark*. Universitetsopgave. RUC.
- Morris, Jan. 1975. *Conundrum*. London.
- Nilsson, Arne. 1994. "Såna" och "riktiga karlar". Stockholm.
- Rosen, Wilhelm von. 2007. 'Denmark 1866-1976: From Sodomy to Modernity', in Rydström, Jens og Mustula, Kati: *Criminally Queer. Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842-1999*. Amsterdam.